

Régi világok ölelésében

BESZÉLGETÉS MARÓTI EGONNAL

A József Attila Tudományegyetemen a bölcsészettudományi kar ókortörténeti és régészeti tanszékét vezeti, egyetemi tanár. Dr. Maróti Egon fő kutatási területe a római köztársaság korának gazdaság- és társadalomtörténete — tágabb értelemben pedig: letűnt világok, az ókorban élt és alkotott emberiség alkotásainak, tetteinek, különböző viszonylatainak vizsgálata.

— *Utánanéztém: 1927. november 17-én született, hónap s nap szerint éppen akkor, mint például Vespasianus császár...*

— Ha már ilyen párhuzamból indulunk ki, jobban szeretném, ha egy nappal előbb születek, 16-án, miként egyik, különösen kedves ókori hősöm, a tragikus életű Tiberius, az ókor egyik legnagyobb hadvezére...

— *Miért, ennyire korán meghatározó volt a későbbi életpályához az antikvitás?*

— Tudom, hogy rögvest az elején illik elmondani, miként, hogyan, miért lettem ókortudató, milyen indítékok tereltek ebbe az irányba — nos, több tényező is közrejátszott, s csak azért emelném ki a legkorábbit, mert talán a legjellemzőbbnek és így a leginkább meghatározónak tartom: kis gimnazista koromban kezembe került unokabátyám könyvei között egy, a görög szobrászattal foglalkozó kötet, amely a fiatalon elhunyt kőfaragó-szobrász apáról maradt a családra. Sok egyéb mellett pompás képeket is láttam ebben a görög atlétaszobrokról... Nekem, mint afféle örökké izgó-mozgó, akár sportolgatónak is nevezhető, ideje nagy részét a környékbeli grundokon töltő kamaszoknak, erősen megragadták a figyelmemet ezek a képek. Nézegettem őket és egyre inkább foglalkoztatni kezdett a kérdés: ugyan milyen lehetett az a világ, amely ilyen szépnek, ilyen egészségesnek, harmonikusan arányosan ábrázolta, amely így látta, tehát így is akarta láttatni az embert? Milyen lehet az irodalma, a filozófiája, a társadalma? Idővel aztán feltárult előttem, milyen nagy, mennyire sokrétű jelentősége volt az ókorban, elsősorban a görögöknél a testedzésnek, a versenysportnak, a különféle versenyjátékoknak.

— *Később netán a sportolói múlt is felerősítette ezt a szemléletet?*

— Tény, hogy fiatal koromban sportoltam, atletizáltam, rövidtávfutó, távolugró voltam, tornásztam is; ám az antik világ sportéletének alaposabb vizsgálatakor arra is rá kellett jönnöm, hogy legalábbis a hazai kutatás távolról sem kezeli jelentőségének megfelelően ezt a területet. Pedig számos izgalmas kérdés várna szerintem mind a mai napig megoldásra. Hogy mi lehet az

Tisztelettel köszöntjük a 60 esztendőes Maróti Egont! — A szerk.

oka ennek a fura tartózkodásnak, nem tudom. Arisztokratizmus? Vagy valamilyen ösztönös idegenkedés egy rendkívüli fontosságú, az antikvitás legbelső lényegéből nagyon sokat megmutatni képes kutatási területtől, amely a gyakorlatban a kutatók többségének alkatától eleve annyira távol áll? Az viszont biztos, hogy az így előállt helyzet következtében, mint ilyenkor mindig és mindenütt, ha a tudomány viszavonul egy adott terrénumról, ott azonnal megjelennek a dilettánsok, akik jó esetben is csak másodkézből, fordításokból, netán harmadkézből, feldolgozásokból néznek meg egy-egy forrást; márpedig másod-harmadkézből nemhogy új eredményeket elérni, de különböző aktuális kérdésekben még csak állást foglalni sem lehet. Szóval, tisztelettel adózva a kivételeknek, kizárólag antik viszonylatban beszélek az úgynevezett „sporttörténetészekről”, akik jobbára nem is történészek és főleg nem ókorkutatók. Márpedig, ha például előkerül egy töredékes görög felirat, megfejtése, értelmezése olyan nyelvi, filológiai, történeti, epigráfiai stb. problémát jelent, amelyhez egészen alapos tudományos felkészültség szükséges.

— *Úgy látom, az igazi, a tiszta tudományosság követelménye meglehetősen lényegi helyet foglal el eszményei, elvi követelményei között. Netán családi, neveltetési hatás?*

— Bizonyára az is. A családi környezetről egyébként csak annyit, hogy irataim szerint születési helyem Budapest, de én inkább azt szoktam mondani, hogy Buda. Ott töltöttem a gyermekkoromat, az ősi település egyik legpatinásabb részében, a Vízivárosban. Anyámék heten voltak testvérek, én jobbára nagyanyám családi házában éltem (ahol a család nagy része), pár utcányival odébb a mi lakásunktól, mert szüleim napközben nem voltak otthon: apám egy ecsetgyárban, anyám egy kalapüzemben dolgozott. (Különben a népes családból én voltam az első, aki később egyetemet végzett.) A középiskolát a közeli, a Vár aljában levő Toldy Ferenc Gimnáziumban végeztem: szigorú, szelektáló intézmény volt, igazi régi világbeli alma mater. Az előbbi kérdésekre vonatkozóan: jócskán hozhattam onnan egyet-mást... Mint akkoriban a gimnáziumok általában, nagyon igényes, igen-igen színvonalas, de alapjában véve liberális szellemű iskolának számított, ahol ugyanakkor keményen érvényesítették az elég magas szintű követelményrendszer minden elemét. Jellemzésül, dokumentálhatóan: az első osztályban ötvenketten, a másodikban már csak negyvenen voltunk, harmadikra mindössze huszonnyolcan maradtunk... A tanári kar felkészült, verbeli pedagógusokból tevődött össze. (Csak férfiakból állt a testület.) Úgy a fele egyetemi magántanár, lektor vagy „legalábbis” tankönyvíró volt. — Hogy szegedi vonatkozással kezdjem: egy ideig tanított dr. Láng Sándor, s tőlünk jött el ide az egyetemre oktatónak, s lett utóbb Szegeden, majd Pesten egyetemi tanár. Nekünk különben akkor nem földrajzot tanított, hanem gyorsírást: abban a később élettől idegennek, gyakorlatiatlannak minősített humán gimnáziumban erre is jutott két félév, heti 2-2 órával. A latint nyolc esztendőn át, heti négy-öt órában tanultuk dr. Tóth Pál Lászlótól: kitűnő grammatikus volt, akinek több tanulmánya jelent meg — magyar nyelvészetből. Az első osztályban — osztályfőnöki órán — „kísérleteket” végzett velünk: — ma az ilyet tesztvizsgálatnak neveznénk, ki milyen gyorsan jegyez meg szavakat, milyen tartósan rögzít a memóriája, hogyan tud kombinálni, s a többi. Írtunk pedig akkor 1938/39-et... Németre az a (latin—görög—német szakos) dr. Scheitz Emil tanított, akiről a korabeli Budapest egész pedagógustársadalma tudta, hogy 16 nyelven ír, olvas és beszél, éveken át az ELTE bölcsészkarán a norvég (!) nyelv lektoraként is dolgozott. A harma-

dik nyelvet, az olaszt az akkor még pályakezdő Móricz György tanította, ma már egy sor nyelv- és tankönyv szerzője...

— *Volt ennyi kiváló mester között valaki, aki — hadd legyek stílusos kissé — primus inter pares-nek mondható?*

— A legnagyobb hatással szellemi fejlődésekre egy, az említettekhez képest kevésbé tudós tanár volt: a történelem—földrajz szakos Intze István, a Székelyföld szülőtte. Emlékezetes tételének számított, hogy ő úgy kéri számon a történelmet, ahogyan maga „eltanította” — a tankönyv nem számít. Ez ma, enyhén szólva, szokatlanul hangzik, bár az igazi poén — ha szabad így mondani — az volt, hogy a történelem tankönyv egyik szerzője — az igazgatónk volt... Merné ma ezt egy köztanerő megtenni?!... Különben a direktor tudott Intze tanár úr eme fennen hangoztatott tételéről, s az volt a véleménye, hogy tanítsa úgy a történelmet, ahogyan jónak látja... Ez mostanság már egyenesen a mesék birodalmába tartozik, pedig tanúsítom, igaz volt... Mi, kamaszok természetesen jókat derültünk akkoriban ezen a dolgon, viszont ez a történet, ma már jól tudom, lassacskán segítette megérteni azt a meggyőződésemet, hogy nem kell hasraesni a nyomtatott igék fölött — igyekezzünk csak a saját fejünk szerint, kellő kritikával olvasni mindig...

— *Az életpályája 1945 után, gondolom, elég nagyot kanyarodhatott...*

— 1946-ban érettségiztem, majd beiratkoztam az akkor még az alapító Pázmány Péter nevét viselő budapesti egyetem bölcsészettudományi karára; 46 és 50 között végeztem: akkor lett átmenetileg ötévesről négyévnyi időtartamú az oktatás. Az utolsó évben derült ki mindez, volt nem kis fejetlenség... Egyébként is azok az esztendő az egyetemi oktatás viharos éveinek mondhatók: például az első szigorlatot, vagyis az alapvizsgát latinból annál a Huszti József professzornál tettem le, akinek idén ünnepeljük századik születésnapját. Csakhogy őt nemsokára nyugdíjazták, a latin filológiai tanszék vezetői státusát meg egy darabig nem töltötték be. A negyedév végi szigorlatot, tehát a szakvizsgát már a Husztihoz hasonlóan ugyancsak Szegedről érkezett Marót Károlynál, az Ókortörténeti Tanszék professzoránál tettük le... Negyedévesként latinból „Kiváló tanulásért” c. érdemérmet kaptam, amit akkor éltanulói kitüntetésnek neveztek; két féléven át évfolyamtársaimnak vezethettem az auctor-feldolgozási szemináriumokat — ilyen előzményeknek köszönhettem, hogy a kar vezetősége úgy döntött: benn tartanak a tanszéken... Első főnököm a Szegedről éppen 1950-ben Pestre visszakerült Trencsényi-Waldapfel Imre professzor lett, aki az idő tájt az egyetem rektora is volt. Először, az igazat megvallva, némi fenntartásokkal fogadott, de aztán jól alakult kapcsolatunk.

— *Fiatal egyetemi oktatóként az antik világ mely területére igyekezett specializálódni?*

— Gyakornoki időm után, 1952—54 között aspiráns voltam, s három év alatt, számtalan tanfolyam és vizsga közepette, elkészíttem a kandidátusi értekezésemet, ami akkoriban nem volt tipikus. Témája: a kalózkodás szerepe a római polgárháborúk korában.

— *Kitűnően hangzó téma: nem is akármennyire kalandosnak tűnik...*

— Az is. A lényege persze a politikai és gazdasági összefüggések tisztázása: a kalózkodás a kor hírhedt emberrablói lévén, az olcsó munkaerő-szállítók funkcióját töltötték be, hiszen a rabszolgapiacok közvetítésével egyenesen az itáliai, szicíliai földbirtokokra juttatták el az „árut”. Róma leggazdagabb föld-

birtokosai pedig egyúttal a szenátus tagjai, vagyis az államvezetés intézői is voltak, akik a maguk haszna érdekében eltúrták a szégyenletes helyzetet. Az i. e. 2. század vége felé megélénkült a rómaiak tengeri kereskedelme, egyben viszont meg is erősödött az ebben elsőrendűen érdekelt lovagrend. Érthető módon ekkor indultak az első hadjáratok a tengeri rablók hatalmának letörésére, gazdálkodásuk felszámolására... No de nem részletezem tovább, írtam a témáról eleget. A témaválasztás különben szerencsésnek bizonyult, hiszen mintegy „leágazást” biztosított az iménti módon — s más forrásokból, első sorban háború révén — szerzett rabszolgák helyzetének, sorsának tanulmányozásához; így került sor azután például a rabszolga-felkelések különböző kérdéseinek vizsgálatára, a rabszolga-munkaerőre alapozott római mezőgazdaság történetének kutatására... Ez utóbbi tárgykörben írtam később akadémiai doktori értekezésemet — ezt már kevésbé siettem el: előbb 1955-ben a kandidátusim megvédése után adjunktus, 59-ben docens lettem.

— *Egy izmosodni kezdő kutatót milyen meglepetések érhették az ötvenes évek Magyarországnál?*

— Maradjunk a pozitívaknál. Az 1959-es év életem egyik legmozgalmasabb esztendeje lett. Áprilisban életemben először utazhattam az ókor földjére, Itáliába: alkalmam volt részt venni a római Cicero-kongresszuson. (Mellékesen: az azóta eltelt évtizedek alatt mindössze még egyetlenegyszer juthattam el Olaszországba. Talán, mint mondani szokták, talán majd jövőre...) Júniusban tanulmányúton voltam az NDK-ban. (Berlin, Leipzig), majd októberben Altenburgban tartottam előadást egy ókortörténetész konferencián. Csak hogy közben más is történt: augusztus első felében levélben értesítettek, hogy áthelyeznek a debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetemre, s egyben megbíznak ott az ókortörténeti tanszék vezetésével, „népgazdasági érdekből”. Szó szerint így írták... Én ugyan kissé meghökkentőnek találtam az illetén közvetlen, frissiben felfedezett összefüggést ókortudomány és népgazdaság között, no de az én véleményem nem sokat nyomott a latban... Ami viszont az érdekeket illeti: további három éven át eredeti munkahelyemen is elláttam (lényegében) korábbi teendőimet, heti hat-nyolc órában, félállásban. Azután Debrecen, ókortörténeti tanszék: ismeretlen környezet, nem is egyértelműen jóindulatú fogadtatás, feladatom eltér az addig megszokottaktól, tapasztalatlanság, bizonytalanság. Ma sem tudok mást mondani, mint, hogy kissé korán ért ez a megtiszteltetés. Ma már egyet-mást másként csinálnék. Gondolom, nemcsak én...

— *A hetvenes évtized hajnala már Szegeden találja. Hogyan és miért került a város universitására?*

— Hat éven át ingáztam Budapest és Debrecen között, majd öt évig, 65-től kutatói munkakört töltöttem be az Akadémia ókortudományi tanszéki kutatócsoportjában. Máig az az időszak életem legtermékenyebb korszaka: 46 publikáció, három önálló kötet, négy másikban társszerzőség. E munkák közül *A régi Róma aranykora* című áll legközelebb a szívemhez, mert azt még tragikusan elhunyt, drága barátommal, a felejthetetlen Horváth István Károlylyal, a legszebb reményekre jogosító fiatal klasszika-filológussal közösen írhattam meg. Vele, akivel éveken át közös volt minden gondunk és örömünk... Azután 1970-ben én is Szegedre kerültem. Két évig ide is ingáztam, majd leköltöztünk. Azóta az elsőéves történezhallgatóknak tanítom az ókor történetét, s van némi lehetőségem részt venni a latin szakosok képzésében is...

— *Apropó, latin szak: noha Ön hivatalból ókortörténész, miként vélekedik a klasszika-filológia, a latin és a görög nyelv 1945 óta oly tendenciózus, egészen a legutóbbi évekig tartó visszaszorításáról a magyar oktatásügyben? Hiszen Ön még más iskolába járt, ráadásul, gondolom, az antikvitás jelentőségéről is megvan a véleménye...*

— Sokan, sokféleképpen megróttak már: miért szívügyem a latinoktatás, a latin szak, a klasszika-filológia ügye? Ókortörténészként a kettő közötti kapcsolat szorossága számomra egészen nyilvánvaló és egymástól egyáltalán nem függetleníthetők: így álltam annak idején történeti témákhoz filológiai tan-
széken, s bárki bárhogy ítéli meg, tény, hogy eddigi publikációim testvériesen megosztottnak a történelem és a filológia, mellesleg az antikvitás továbbélésének témakörei között. Ókortörténeti főbb kutatási témaköreimet már említettem, persze foglalkoztam egyebekkel is, így politikatörténeti és epigráfiai kérdésekkel stb. De írtam egy sor dolgozatot Horatiusról, elkészítettem a latin szakos képzés célját szolgáló Auctores Latini-sorozatban Vergilius *Georgicá*-jának magyarázatos kiadását, fiatalabb éveimben lefordítottam Terentius egyik vígjátékát, s bármilyen meglepő, ez volt Terentius első, nyomtatásban megjelent formahű magyar fordítása; egy császárkori (az i. sz. 3. sz. elejéről származó) pamphyliai feliraton felfedeztem egy Theognis-idézetet: ebből a kései korból ez az egyetlen máig ismert kőbe vésett bizonyossága az i. e. 6. században élt megarai költő ismeretének. Az antikvitás továbbélésével foglalkozó írásaim között vannak, amelyek tárgyát a humanizmus irodalmának területéről merítettem, vannak, amelyek az antik gazdaság ill. technika középkori hatását taglalják.

— *Mit mulasztott az a jó néhány generáció, amely mostanáig gyakorlatilag az ókori világok érdemleges ismerete nélkül, mintegy „latin-megvontan” nőtt fel?*

— Rengeteget. Hiszen az európai „irodalmi műveltség” nagymértékben az antikvitás irodalmain alapszik: aki nem jut el eddig, a gyökerekig, az összeolvashat egy könyvtárnýt, olvasott lesz, de művelt nem. Ami a történelmet illeti: hosszú évszázadokon át, nemcsak az ókorban, hanem a középkorban, s azon túl is a szépirodalom, a tudomány mellett a hivatalos írásbeliség nyelve is elsősorban a latin volt: tehát történeti forrásainké. A latin nyelv elvetésével gyakorlatilag vagy másfél évezred megismerésének a kulcsát dobjuk el. A magyar irodalom, a magyar történelem és kultúrtörténet első hat-hét évszázada sem képzelhető el nélküle: gondoljunk akár csak Rákóczi híres első kiáltványára, amely egyébként életem első publikációjának tárgya volt... Általában: véleményem szerint a latin nyelv olyan nagy formátumú alapházis, amely nélkül nemcsak a tudomány és a közvetlen művészetek együttese, de az elemi szinten művelt közvélemény sem függetlenítheti magát. Hadd hivatkozzam egyetlen, elgondolkodtató példára. A szomszédos Ausztriában két-féle típusú gimnáziumot alakítottak ki. A közös, hogy mindkettőben 3-3 nyelvet tanulnak. A humán gimnáziumban az első nyelv a latin, nyolc éven át tanulják; a másik típusban a latin a második nyelv, hat éven át kötelező; a harmadik nyelvet 4-4 évig mindkettőben (mint régebben nálunk). S vegyük hozzá negyedikként az eleve adott német anyanyelvet: ez egyben jelzi fiataljaink esélyegyenlőségének illuzórikus voltát a nemzetközi versenyben! Természetesen ilyen mértékű latinoktatás nálunk ma már aránytalan lenne, s nem is férne az adott keretekbe; de valamelyes variációs lehetőség elképzelhető lenne.

— *Pedagógusi munkáját mindazonáltal alapvetően behatárolhatta az iskolai latinoktatás elsorvasztása, az egyetemi klasszika-filológia képzés háttérbe szorítása, az a tény, hogy az antik források ismeretének hiányában rendkívüli nehézségeket okozhat az ókori történelem kutatása, alkotó jellegű tanulmányozása. Ilyen helyzetben dolgozó pedagógusként mit tart a legfontosabbnak?*

— Azt, hogy mindig ilyen helyzetben különösen szeretni kell a szakmánkat, szeretni kell a gyerekeket. Igaz, a gyakorlatban az iskolákban ez egyáltalán nem olyan egyszerű. Már csak azért sem, mert a pedagógus hovatovább olyan kiszolgáltatott, megalázó helyzetbe kerül, mint — mutatis mutandis — névadóink, akik az ókorban gazdáik csemetéit kísérgettek az iskolába és onnan hazafelé.

— *Mégis, milyen tudományos hitvallást fogalmazott meg a maga számára és mit tart pályafutása során szerzett legfőbb tapasztalatának, amit tanítványainak is tanácsolhat?*

— Ma már szinte mindenkinek van ars poeticája, még olyanoknak is, akiknek igazából fogalmuk sincs, tulajdonképpen mit jelent ez a kifejezés, s olyan területeken is használják, amivel kapcsolatosan e megjelölés teljesen értelmetlen... A válaszom az lehet, hogy próbáljunk meg őszinték lenni önmagunkhoz, legyen bátorságunk szembenézni azzal, ha valamit nem értünk; hiszen ennek oka kezdetben nyilván tudatlanságunk; aztán viszont, ha idővel elő-előfordul, hogy a kétely nem is alaptalan, hisz a kérdés már másoknak is okozott fejtörést, lesz új, ezúttal már tisztább, elmélyültebb magyarázatunk. A legnagyobb sikerélmény e téren az, ha ezek után ott is felfedezünk problémát, összefüggést, ahol addig senkinek sem tűnt fel ilyesmi. Hát még, ha — persze nem is végleges — megoldást is találni tudunk...

— *Úgy tudom, akadémiai doktori értekezését is megvédte már, anyaga önálló kötetben is megjelent, sőt azt is elárulta, hogy eddigi publikációinak száma jelenleg kereken kettőszáz. Hogyan pillant a jövő irányába, régi világok ölelésében?*

— A kör bezárul. Az antik sportélet emlékei keltették fel érdeklődésemet az ókor iránt. Innen indultam, ide akarok visszatérni a további években. Ami egyáltalán nem azt jelenti, hogy teljesen hátat szándékoznék fordítani korábbi kutatási témáimnak. Azonban, ahogyan eddig érzésem szerint inkább „ismeretterjesztő jelleggel” foglalkoztam ilyen kérdésekkel, most alaposabban nekilátok mindennek, illetve így folytatom pro virili parte, azaz tehetségem szerint.

— *Például?*

— Például összeállítottam már egy bibliográfiát az antik sport- és versenyzjátékok tárgykörében, aminek talán nem is volt olyan rossz nemzetközi szakmai visszhangja, s ennek anyaga időközben kétszeresére gyarapodott; ezt egyszer tán majd egy bővített második kiadásban értékesíteni is tudom — de ez még nem az igazi... Olyasmiket szeretnék, mint a *Periodonikés* címmel nemrégiben megjelent tanulmányom az ókori pánhellén versenyzjátékok győzteseiről.

— *Milyen körülmények biztosítják egy mai ókortörténész számára a munka lehetőségét?*

— Több jövőbeli munkám megvalósulásának feltétele például, hogy be tudjak szerezni kellő számú könyvet, kiadványt, amelyek az adott tárgykör kutatásához nélkülözhetetlenek... Merthogy tanszéki „ellátmányunk” már vagy tizenöt éve stagnál... Hát, ennyit a körülményekről. Ebben az évben csak öt-hat nyugati könyvet mertünk rendelni. Én már csak-csak eldolgogzatok

hátralevő éveimben, de hogy mihez kezdenek majd az utódaim (már persze, ha lesznek egyáltalán) nem tudom.

— *Ennyire pesszimista a jövő óorkutatását illetően?*

— Nem vagyok pesszimista, de tényleg nem tudom, futja-e még majd a jövőben tudományunk művelésére, nem kerül-e majd az egész „a lélek balga fényűzésének” kategóriájába... Viszont én, úgy gondolom, inkább vidám, amolyan csakazértis alaptermészetű vagyok, csak esetleg olykor egy kissé keserű, vagy ha úgy tetszik, néha dühös. •

— *Mennyiben nevezhető tudományos műhelynek a bölcsészkar Ön által vezetett részlege?*

— Igen, „a műhely”. Erről eddig valóban kevés szó esett. Hát itt amolyan kisműhely van, illetve tulajdonképpen két ikerműhely, hiszen a cég neve ókortörténeti és régészeti tanszék, s a kettő mégiscsak más. Mindenesetre a mi tanszékünk a szegedi bölcsészkaron a legkisebb létszámú a tanárképzésben részt vevők között; mindenkit beleszámítva és kissé felfelé kerekítve, vagyunk hatan. Ami ahhoz képest, hogy hallgatóink száma jóval száz fölötti, nem éppen sok... Az ókortörténettel kezdem: van rajtam kívül egy tudományos főmunkatársunk, aki akkor volt „gólya”, amikor én idekerültem. 75-ben végzett, 81-re kandidátus lett: folytatódnak a hagyományok! A teljesítmény értékét növeli, hogy a tanszékre kerülése előtt két évig egyetemi könyvtárunkban dolgozott, utóbb éveken át hosszabb-rövidebb idejű szerződéses alkalmazottunk volt, már tudományos fokozatának megszerzése után is. Ezzel persze kevesebb okunk van dicsekedni. Van egy idősebb adjunktus kollégánk, aki már jóval énelőttem itt dolgozott. S ide számítottam demonstrátorunkat, aki még IV. éves történelem—latin—görög szakos hallgató, de második éve tanít is, a napokban jelent meg első dolgozata nyomtatásban: szóval kicsi a műhely, de a márka színvonalára ügyelünk! A régészek még e hátrányos helyzetű családnak is mostohagyermekei: ketten jelentik a teljes oktatói garnitúrát — egyikük csak félállásban: a régészszakképzés ilyen létszám mellett érthetően amúgy közadakozásból folyik. Mégpedig szép eredményekkel, amiben, igaz, oroszánrészre van a Móra Ferenc Múzeum segítségének: nélkülük egyszerűen nem állna módunkban ásatásokon részt venni — mivel ilyesmire nem kapunk pénzt. Így viszont hallgatóink is ott lehetnek a Dél-Alföld legjelentősebb feltárásain... Velük kapcsolatban indokolt lenne, ha a szakképzésből a bölcsészkaron legalább úgynevezett B-zsak lehetne; régi kérésünk ez, teljesítésére ugyanilyen régi az ígéret is. Bár minek tovább panaszkodni: még 1970-ben, legelső hivatalos tanszékezetői felterjesztésemben szerepelt három kívánság, mint a mesében, de hát lehet, éppen ez a hármas szám volt a baj? Merthogy az sem teljesült belőle, hogy a régészetet válasszák le tőlünk, legyen önálló tanszék; meg az sem, hogy legyen egy orientalista munkatársunk, hiszen az ókori világhoz tartozik Egyiptom és Mezopotámia is, több más keleti területtel együtt, amit igen jó lenne megismertetni a leendő történelemtanárokkal, de hát...

— *Emlegettük már az antikvitás hiányos tanításának lehetséges következményeit. Csupán csak érdeklődő laikusként, de még én is emlékszem arra, milyen hirtelen, milyen robbanásszerűen kezdték sorra-rendre kiadni a hetvenes évek első felétől kezdve a latin auctorokat, mind több és több irodalmi, történettudományi, régészeti, művelődés- és művészettörténeti jellegű munka jelent meg, új és még újabb klasszika-filológiai, ókortudományi könyvek lát-*

tak napvilágot. A tudós hogyan helyezi el magában a megélt közelmúlt ilyesféle, ugyancsak a „bőrére is menő” kacskaringóit?

— Szilárd meggyőződése, hogy vannak ezen a földön elpusztíthatatlan értékek, amelyeknek hiánya előbb-utóbb kényszerítő erővel jelentkezik. Időközben azonban — ostobaságból, felelőtlenségből — rengeteg jóvátehető hiba, mulasztás, bűn történik. (És nagyon sovány vigasz, hogy nemcsak ezen az egyetlen területen...) Egy nyelv elveszett. Ezt be kell vallani, és ez iszonyatosan nagy baj. A múlt ismerete nélkül, jól tudjuk, lehetetlen a jelen megértése, s az is köztudott, hogy ugyan a történelemben soha semmi sem ismétlődik meg pontosan úgy, ahogyan már megtörtént, de az ókori világ ismeretéből ma is számos értékes tanulság meríthető.

— *Tudom, hogy ez a kérdés is nagyon pesszimiztikusnak, de legalábbis jócskán szkeptikusnak hathat: köztünk szólva, mit ér ma a tudós, aki e tájon ókortudománnyal foglalkozik?*

— Az ókorkutató azzal a megnyugtató érzéssel végezheti munkáját, hogy az európai civilizáció és kultúra szempontjából alapvetően fontos korszak történetével foglalkozik: általános történeti szempontból nézve, ebben az időszakban jöttek létre az első osztálytársadalmak, ekkor alakultak ki a különböző államformák és politikai rendszerek; a gazdaság magas fejlettséget ért el, hasonlóan az egészségügyi létesítmények (fürdők, csatornázás) stb. Kulturális vonatkozásban: az ókor a legfontosabb alaptudományok, filozófiai irányzatok megszületésének a kora, halhatatlan alkotások jöttek létre az irodalom (epika, dráma, szónoklat, történetírás) és a képzőművészetek, építészet, szobrászat területén. Mindez öntudatot és tartást kell, hogy adjon a kutatónak az oktatás és a tudomány számára bármely hátrányos helyzetben, annál is inkább, mert szemmel látható az antik emlékek iránti széles körű társadalmi érdeklődés. Nem mindenre áll, de ezzel kapcsolatban bizvást elmondhatni: aminek múltja van, annak jövője is van. — Régebben elhangzott a vád, hogy a klasszika-filológia azoknak a dolgoknak a tudománya, amiket nem érdemes tudni. És akkor ebben volt is valami, annyi volt a steril, periférikus téma. Én magam arra törekedtem, hogy alapvető gazdaság- és társadalomtörténeti kérdésekkel foglalkozzam elsősorban, és ebbe az irányba igyekeztem terelni tanítványaimat is, akik között ma már szép számmal vannak, akik tudományos fokozatot szereztek, egyetemi oktatók, tanszékvezetők. Említett disszertációimon, s a velük kapcsolatos részletkérdések kutatása mellett számos tanulmányt szenteltem például az ókori rabszolgafelkelések vizsgálatának; összeállítottam egy antológiát *Rabszolgák az ókori Rómában* címen, ami ebben a témakörben az első volt a szakmánkban. S meggyőződése, hogy az antik sport és versenyzések területén is lesz még érdemes mondanivalóm. Különben eddig is igyekeztem választott témaköreimben lépést tartani a nemzetközi tudományossággal, az adott mostoha hazai könyvtári viszonyok mellett is. Igaz, ebben segítséget jelent, hogy az idők folyamán tíz különböző országban jártam tanulmányúton; nemzetközi konferenciákon (egy kivételével mindegyikben jelentek meg írásaim folyóiratokban, konferenciák gyűjteményes kötetekben, emlékkönyvekben), ily módon kiterjedt szakmai kapcsolatokra tettem szert s cserekapcsolataim révén — Angliától Japánig, Svédországtól Görögorszáig — sok hasznos, különben beszerezhetetlen kiadványhoz jutok. Persze ezeknek a kapcsolatoknak a fenntartásához szükséges lenne, hogy idegennyelvű folyóirataink rendszeresen, folyamatosan jelenjenek meg, ne többéves késéssel. De erről most nem beszélek.

— Melyik az a legfontosabb, átélhető, hasznosítható tanulság, magatartásforma, etikai eszményegyüttes, ami által a már bizony nem is *ars poetica*, de afféle „*ars classica-philológica*”-ként ma Magyarországon megfogalmazható?

— Tény, hogy rettentően deformálódtak mostanra az értékviszonyok. De hát az a helyzet nemcsak az ókortudatót sújtja, hanem az egész értelmiséget, s nem utolsósorban a pedagógusokat, a „nemzet napszámosait”: meggyőződésem, hogy mai — s félek, leendő — nehézségeinknek éppen ez az egyik fő forrása. Az antikvitás egészéből, ezekből a régi korokból természetesen azt a tanulságot vonja le minden kor, amelyiket éppen a saját valósága — esetleg hiányként! — meghatároz. Mondjuk mostanában a kötelességteljesítés, a helytállás, az önmagunkkal szembeni igényesség eszményét. Azután: a világ örökön kételkedő, mindenkoron mélységesen kritikus szemléletét. De ez kötelező a múlttal, az antikvitással szemben is, különben óhatatlanul egyoldalú idealizálásba esünk. Egyébként pedig, tudja mit: én nem aggódom. Vannak nagy fordulóok a történelemben, jöhetnek hosszabb-rövidebb, mélypontnak tűnő időszakok, de hosszú távon a históriában soha nincsenek véletlenek. Akár úgy is vehetjük: erre is az ókor, a „régí világok” tanítanak... Csak az él és hat mindig igazán, ami az emberiséget előreviszi, így segítve fenntartani. Ebben a régi világok emberei derekasan megtették a magukét. Hogy mi hogyan, mennyire? Teljesítményünk megítélése, minősítése tudvalévően nem a mi feladatunk. Csak annyit mondhatunk: „feci, quod potui”. Megtettem, ami tőlem tellett. Legalábbis igyekeztem. S azért még egy darabig szeretném folytatni!

DOMONKOS LÁSZLÓ

